

WANNEER IS EEN VO-SCHOOL EXCELLENT?
ONDERZOEK NAAR KWALITEITSCRITERIA VOOR EXCELLENTE VO-SCHOLEN

Jolise 't Mannetje

Samenvatting

De Onderwijsinspectie heeft zich de afgelopen jaren voornamelijk gericht op zwakke scholen en de verbeteringen die deze scholen moeten aanbrengen. De laatste tijd krijgt de Inspectie echter steeds meer aandacht voor goede scholen. Dit onderzoek vormt een bijdrage aan het daarvoor benodigde ontwikkelproces en heeft zich vooral gericht op het opstellen van een lijst met criteria waaraan excellente vo-scholen moeten voldoen. De hoofdvraag die hierbij centraal staat is: Aan welke kwaliteitscriteria moeten VO-scholen voldoen om excellent genoemd te worden? Hierbij zijn ook twee deelvragen gesteld: In hoeverre zijn de criteria uit de literatuur praktisch goed meetbaar op de scholen? In hoeverre komen de kenmerken die volgens de onderzoeksliteratuur horen bij excellente scholen ook voor bij de scholen die op de Trouw-kwaliteitskaart (Trouw, 2006) hoog scoren?

Het grootste deel van het onderzoek heeft zich gericht literatuurstudie naar de criteria voor excellente scholen. Hieruit is een lijst met vijf criteria opgesteld. Excellente scholen moeten een sterke schoolcultuur hebben en deze ook zoveel mogelijk naar buiten brengen om zich daarmee duidelijk te profileren. Daarnaast moeten ze hoge doelen stellen aan hun eigen functioneren en resultaten en controleren of deze doelen ook daadwerkelijk behaald worden. Bovendien moet een excellente school een schoolleiding hebben die goed bij de school past en de school op een adequate manier leidt. De school moet ook voldoende contact hebben met andere scholen en contact hebben met bedrijven, zodat leerlingen ook leren wat er speelt in de wereld buiten de school. Tot slot moet een excellente school gedurende een langere periode stabiel en op een hoog niveau presteren. Een systeem voor kwaliteitscontrole lijkt hierbij onmisbaar.

Vervolgens heeft aan de hand van deze criteria een verkennend praktijkonderzoek plaatsgevonden op vier vo-scholen. Op deze scholen hebben interviews plaatsgevonden met vertegenwoordigers van de schoolleiding. Op basis van de interviewgegevens is voor elke school beoordeeld in welke mate de criteria uit de literatuur van toepassing waren. Deze criteria bleken redelijk goed meetbaar, maar de beoordelingsprocedure bleek meer problemen te geven. De resultaten van deze beoordeling bleken echter wel behoorlijk overeen te komen met de beoordeling op de Trouw-kwaliteitskaart (Trouw, 2006). Op de Trouw-kwaliteitskaart scoorde geen van de scholen zeer goed en ook op basis van de beoordelingsmethode uit dit onderzoek zou geen enkele school het predikaat 'excellent' verdienen. Geen enkele school scoorde op alle onderdelen een 3.

In vervolgonderzoek zal aandacht moeten worden besteed aan een breder en meer valide praktijkonderzoek, zodat conclusies gegeneraliseerd kunnen worden. Op basis van dit onderzoek valt enkel te zeggen dat er vijf criteria zijn gevonden in de literatuur waaraan excellente scholen moeten voldoen. Het praktijkonderzoek heeft geen aanleiding gegeven aan te nemen dat deze criteria niet voldoen, maar was te kleinschalig om vast te kunnen stellen dat de criteria voldoende onderscheidend vermogen hebben.

Inleiding

Aanleiding

Scholen voor voortgezet onderwijs (vo-scholen) in Nederland zijn genoodzaakt te voldoen aan diverse regels en voorschriften die vanuit de overheid worden opgelegd. De overheid wil hiermee garanderen dat kinderen in Nederland goed onderwijs krijgen en dat het belastinggeld goed wordt besteed. Omdat het onderwijs door een groot deel van bevolking erg belangrijk wordt gevonden en de controle hiervan een omvangrijke taak is, heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de controle ondergebracht bij de Inspectie van het onderwijs. De minister is wel verantwoordelijk voor het toezicht op het onderwijs. De inspectie controleert alle onderwijsinstellingen in Nederland, zowel PO (primair onderwijs), als VO (voortgezet onderwijs) en vervolgopleidingen. Met deze werkwijze houdt de inspectie in de gaten of alle onderwijsinstellingen aan de gestelde eisen voldoen.

Ruim tien jaar geleden, was het in Nederland nog ondenkbaar dat de gegevens die de Inspectie van een school heeft, openbaar zouden worden. Trouw heeft zich toen ingezet om ervoor te zorgen dat deze gegevens wel openbaar zouden worden. De overheid verzette zich hevig, omdat de gegevens niet geschikt zouden zijn om scholen onderling te kunnen vergelijken (Sikkes, 1998). Wat toen nog als verwachting werd geschetst, is tegenwoordig werkelijkheid. Scholen kunnen op hun prestaties vergeleken worden, doordat de inspectierapporten, voor iedereen toegankelijk, op internet worden geplaatst.

Wat de openbaarheid betreft, loopt Engeland enkele jaren op Nederland voor. Ontwikkelingen die daar ongeveer tien jaar geleden plaatsvonden, worden nu ook in Nederland normaal. Volgens Woodhead (in Sikkes, 1998) zorgt de openbaarheid ervoor, dat scholen aan het werk gaan om hun prestaties te verbeteren. In het Nederlandse systeem van vrije schoolkeuze, lijkt dat een zeer logische reactie te zijn. Vroeger werden scholen namelijk vooral uitgekozen op denominatie, tegenwoordig op het individuele karakter van de school. Scholen gaan zich daarop onderscheiden en mogen zich ook steeds meer onderscheiden, waardoor er steeds meer te kiezen valt (Teelken, Driessen & Smit, 2005).

Het uitgangspunt bij het toezicht van de inspectie is, dat de scholen aan een bepaald minimum moeten voldoen. Er is echter alleen een ondergrens opgesteld. Wanneer de scholen daaraan voldoen, wordt er verder geen onderzoek meer gedaan dat jaar. Wanneer de scholen onder de grens vallen, wordt een plan voor verbetering opgesteld om te voorkomen dat ze in een negatieve spiraal terecht komen (Janssens, 2006; Sikkes, 1998). Uiteraard is het logisch dat de eerste prioriteiten liggen bij het minimum waar scholen aan moeten voldoen, maar hiermee loopt men het risico kansrijke scholen te niet te doen. Scholen die ver boven het minimum scoren, krijgen eenzelfde waardering als scholen die maar nét boven de grens scoren.

De laatste jaren heeft de inspectie meer oog gekregen voor goede scholen, waarbij de zeer goed scorende scholen de waardering gaan krijgen die zij verdienen. Zo wordt het onderzoek proportioneel, waardoor scholen die goed scoren of zelf een gedegen kwaliteitscontrole hebben, minder intensief door de Inspectie in de gaten worden gehouden. Doordat de scholen meer verantwoordelijkheid krijgen, zou het toezicht ook meer stimulerend moeten werken (Janssens, 2006). Er is echter tijd en onderzoek nodig om dit te kunnen realiseren. De Inspectie heeft nog geen criteria om vast te stellen wanneer scholen zeer goed scoren en daarmee vallen onder de titel 'excellente scholen'.

Pas wanneer er meer onderzoek naar goed scorende scholen heeft plaatsgevonden, kan de Inspectie ook bij voldoende scorende scholen echt vorm geven aan hun verplichting zoals die in de Wet op Onderwijs Toezicht (WOT) is vastgelegd, namelijk het bevorderen van de kwaliteit van het onderwijs (Onderwijsinspectie, 2002).

Dit onderzoek kan gezien worden als eerste opstap naar meer aandacht voor excellente scholen. Dit onderzoek is vooral gericht op criteria voor excellente scholen zoals deze in de literatuur beschreven zijn.

Theoretisch kader

Om een goed beeld te krijgen van excellente vo-scholen, zal er eerst een werkbare definitie moeten worden opgesteld. Gebaseerd op de definities van Mortimore (1991, in Creese & Earley, 1999) en Pang (1998) wordt in dit onderzoek de volgende definitie gebruikt. Een excellente school behoort tot

de top van de goede scholen en voldoet daarmee aan het minimum van de gestelde criteria van de Onderwijsinspectie. Daarnaast moeten hoge doelen worden gesteld en moeten de leerlingen meer progressie maken, dan vooraf verwacht zou kunnen worden. Alleen wanneer een school aan al deze criteria voldoet, kan hij excellent zijn.

Het blijkt echter niet eenvoudig de kwaliteit van een school te bepalen. Scholen verschillen zo veel en de bepaling van de kwaliteit, moet onder meer afhangen van de eigen doelstellingen en speerpunten van de school. Er is dan ook geen 'recept' te geven van een excellente school (Beare, Caldwell & Millikan, 1989; Deckers & Jacobs, 1994; Pang, 1998; The national commission on excellence in education, 1983; Timar & Kirp, 1988).

Toch is geprobeerd in de literatuur criteria te vinden waaraan een excellente school voldoet, om zo vast te kunnen stellen wanneer een school excellent is.

Het eerste criterium dat van belang is voor de kwaliteit van de school, is de *schoolcultuur*. Meerdere auteurs geven aan dat een sterke schoolcultuur een vereiste is voor een excellente school (Beare, Caldwell & Millikan, 1989; Pang, 1998; Schein, 1984, in Holmes, Leithwood & Musella, 1989; Timar & Kirp, 1988; Visscher, 1999). Deze schoolcultuur is op verschillende manieren te meten. Scheerens en Bosker (1997) en Visscher (1999) noemen lesuitval, absentie en de discipline onder de leraren als meetbare indicatoren van de schoolcultuur, voortkomend uit hun uitgebreide praktijkstudies. Holmes et. al (1989) wijst op de criteria communicatie, onderling respect en zelfevaluatie, waarvan die laatste ook zeer nadrukkelijk aanwezig is in de visie van de Inspectie zelf (Onderwijsinspectie, 2002).

Het volgende ligt vrij dicht tegen de schoolcultuur aan en valt dan ook onder hetzelfde criterium; *de profilering van de school*. Holmes, Leithwood en Musella (1989) wijzen op het belang van zichtbare symbolen, om daarin te laten zien wat de school belangrijk vindt. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om nieuwsbrieven, schoolkranten en gedragscodes, maar ook de tradities rond de diploma-uitreiking. Het is belangrijk dat scholen hierin hun eigen identiteit duidelijk naar voren brengen, zodat er bij ouders, leerlingen en de omgeving een goed beeld van de school ontstaat (Creese & Earley, 1999; Pang, 1998).

Het tweede criterium omvat *het stellen van doelen*. Een excellente school stelt hoge doelen op voor zichzelf en voor de leerlingen en doet er alles aan om deze doelen te bereiken (Beare, Caldwell & Millikan, 1989; Holmes, Leithwood & Musella, 1989; Ng, 2003; Scheerens, 1997; Scheerens & Bosker, 1997; The national commission on excellence in education, 1983; Visscher, 1999). Daarnaast houdt een excellente school zijn eigen kwaliteit constant en op een systematische manier in de gaten. Op deze manier kan een school zich nog verder verbeteren, maar komen ook zwakke plekken naar voren, zodat daaraan gewerkt kan worden (Beare, Caldwell & Millikan, 1989; Ng, 2003; Scheerens, 1997; Visscher, 1999).

Het derde criterium dat van belang is bij een excellente school, is *de schoolleiding*. Een goede samenwerking tussen de leraren, het bestuur en het schoolhoofd, is van essentieel belang voor een excellente school (Creese & Earley, 1999). Ook Pang (1998) concludeert uit zijn onderzoek, dat zowel de manier waarop de schoolleiding de waarden, visie en filosofie van de school uitdraagt, als de houding van de schoolleiding tegenover leerkrachten, van zeer groot belang is voor de kwaliteit van de school. De schoolleider moet een bijdrage leveren aan de gedeelde visie en doelen binnen de school (Scheerens & Bosker, 1997). De stabiliteit binnen de schoolleiding is van groot belang voor de stabiliteit en kwaliteit van de school (Visscher, 1999; Witziers, in Scheerens & Van Praag, 1998).

Het vierde criterium zijn *de contacten met de omgeving* van de school. Wanneer een school contacten heeft met scholen of bedrijven in de omgeving, kan de school hier zijn voordeel mee doen. Zo kan kennis van buiten de school, gemakkelijk binnen de school worden gehaald. Bovendien kan goed contact met de omgeving er voor zorgen, dat toekomstige leerlingen en hun ouders sneller voor de school kiezen (Beare, Caldwell & Millikan, 1989; Foundation for excellent schools, 1998; Ng, 2003; Pang, 1998).

Het vijfde en laatste criterium is *de stabiliteit van een school*, dat wil zeggen de duurzaamheid van zowel het prestatieniveau als het onderwijskundig klimaat. Beare et. al (1989) concluderen uit een grootschalig praktijkonderzoek, dat excellente scholen gedurende langere tijd goed presteren. Ook Ng (2003) en Visscher (1999) benadrukken dat er een continue werkwijze en kwaliteit binnen de school moet zijn. Scholen moeten dan ook de kwaliteitsbewaking als vast onderdeel van hun programma zien. Er moet structureel gewerkt worden aan het behouden of verhogen van de kwaliteit.

Vraagstelling

De hoofdvraag van dit onderzoek is:

-Aan welke kwaliteitscriteria moeten VO-scholen voldoen om excellent genoemd te worden?

Aan de hand van deze vraag, is vanuit de literatuur een lijst met criteria opgesteld. Deze lijst met criteria wordt getest door een casestudie op diverse scholen. De deelvragen die hiermee beantwoord worden zijn:

-In hoeverre zijn de criteria uit de literatuur praktisch goed meetbaar op de scholen?

-In hoeverre komen de kenmerken die volgens de onderzoeksliteratuur horen bij excellente scholen ook voor bij de scholen die op de Trouw-kwaliteitskaart (Trouw, 2006) hoog scoren?

Methode

Respondenten

Voor de gegevensverzameling zijn zeven vo-scholen aangeschreven. Deze scholen zijn willekeurig geselecteerd uit alle VO-scholen uit de regio Oost-Nederland, dit in verband met de beschikbare tijd voor het onderzoek. Gezien de eerder genoemde definitie dat excellente scholen de top vormen van goed scorende scholen, moesten deze scholen allen op de Trouw kwaliteitskaart (Trouw, 2006) minstens voldoende scoren. Er is echter voor gekozen niet alleen scholen te selecteren die uitzonderlijk hoog scoren, omdat dit onderzoek dan wellicht zou bevestigen dat deze scholen aan de opgestelde criteria voldoen, maar het onderscheidend vermogen van deze criteria dan niet getoetst kan worden. Wellicht zijn de criteria zo ruim dat ook scholen die net boven het minimum vallen als excellent naar voren zouden komen. Er is daarom gekozen voor een combinatie van scholen die op de Trouw kwaliteitskaart voldoende scoren en scholen die daarop behoorlijk hoog scoren. De scholen zijn verder gekozen op basis van verschillende kenmerken, zoals denominatie, grootte en samenstelling. Zo is er een openbare school, een gereformeerde, een brede scholengemeenschap, een gymnasium, een school op het platteland en een school in de stad.

Helaas waren niet alle scholen bereid deel te nemen aan het onderzoek. Op vier van de zeven scholen heeft de dataverzameling plaatsgevonden door middel van interviews. Hierin is gesproken met personen uit de schoolleiding, zoals rectoren, locatiedirecteuren en teamleiders. Daarnaast heeft een gesprek met een leerkracht plaatsgevonden. Getracht is op elke school twee gesprekken te houden met mensen die op een verschillende manier bij de school betrokken zijn, dus bijvoorbeeld een teamleider en een leerkracht. Dit is vanwege praktische redenen maar op één school gelukt. Uiteindelijk zijn de data dus verzameld onder vier mensen uit de schoolleiding op vier verschillende scholen en op één van deze scholen tevens onder een leerkracht.

Dataverzameling

Zoals eerder beschreven, hebben met alle respondenten interviews plaatsgevonden. Deze interviews hadden allemaal een vaste structuur. Allereerst werd een aantal vragen gesteld omtrent de achtergrond van de betreffende respondent, zoals functie, jaren werkervaring en opleiding. Op deze manier is een beeld te vormen van de manier waarop de respondent in de school als organisatie staat. Vervolgens zijn diverse criteria, die uit de literatuurstudie volgden, ter sprake gekomen. Deze criteria waren: schoolcultuur en profilering, het stellen van doelen, de schoolleiding, contacten met de omgeving en de stabiliteit. Rond al deze criteria zijn diverse vragen gesteld, waarbij meerdere malen is doorgevraagd. Zo is geprobeerd op elk criterium het niveau van de school, maar vooral ook de achterliggende visies, te achterhalen.

Dergelijke dataverzameling is gevoelig voor zwakte in de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek, omdat de onderzoeker persoonlijk betrokken is bij de dataverzameling. Om de validiteit en betrouwbaarheid zoveel mogelijk te waarborgen is gebruik gemaakt van de principes van Yin (2003). Hij geeft per onderdeel van de validiteit en betrouwbaarheid; constructvaliditeit, interne validiteit, externe validiteit en betrouwbaarheid, richtlijnen voor de opzet en uitwerking van het onderzoek.

Op het gebied van constructvaliditeit is, zoals eerder beschreven, zoveel mogelijk voldaan aan het principe van triangulatie waarbij meerdere bronnen gebruikt worden voor het inwinnen van informatie. Helaas was dat praktisch gezien niet op alle scholen te realiseren. Daarnaast is het principe van het aanleggen van een database met gegevens opgevolgd. Van elk interview is een letterlijk verslag getypt, waaruit vervolgens een onderzoeksverslag is opgemaakt.

Voor een deel is de interne validiteit deel van de onderzoeksvragen. Daarin wordt namelijk onderzocht of deze interviewstructuur een goede indicatie lijkt te geven van excellente scholen. Uiteraard is wel geprobeerd deze interne validiteit zo hoog mogelijk te maken. Dit is onder meer gedaan door een uitgebreide literatuurstudie waarmee de keuze van de vragen voor de interviewstructuur is onderbouwd. De gestelde vragen komen allemaal rechtstreeks voort uit verschillende bronnen die vermoeden of vastgesteld hebben dat dit indicatoren voor excellente scholen zijn. Of het totaal van de vragen in de interviewstructuur werkelijk een goede indicator is, is weergegeven in de conclusiesectie van dit artikel.

De volgende factor is de externe validiteit. Hieraan wordt op verschillende manieren voldaan. Allereerst is er een vaste interviewstructuur opgesteld, waardoor alle respondenten onder gelijke omstandigheden hun antwoorden hebben gegeven. De vraagstellingen en voorkennis van het onderzoek waren bij elk interview gelijk. Bovendien wordt de externe validiteit ondersteund door de manier waarop de scholen zijn geselecteerd. Zoals eerder genoemd is geprobeerd een zo gevarieerd mogelijk beeld te krijgen van de VO-scholen in Nederland.

Ook op het gebied van betrouwbaarheid is geprobeerd zoveel mogelijk te voldoen aan de principes van Yin (2003). Er is een vaste procedure gebruikt, zodat de interviews door een andere onderzoeker op een ander moment in principe dezelfde resultaten op zouden moeten leveren. Dit is echter nooit helemaal te garanderen, omdat de onderzoeker zowel bewust als onbewust altijd invloed zal hebben op de resultaten wanneer gebruik wordt gemaakt van interviews. De momenten van doorvragen naar de juiste informatie zijn zeer onderzoeker-afhankelijk en verlagen daarmee de betrouwbaarheid.

Na afloop van de gesprekken is door de onderzoeker gescoord in welke mate de reacties van de geïnterviewden overeenkwamen met de eerder genoemde criteria voor excellente scholen. Deze criteria zijn voor de interviews en beoordeling onderverdeeld in diverse deelcriteria. Eerst is elke school beoordeeld per deelcriterium. De beoordeling is uitgevoerd met een driepuntschaal (1=slecht/matig, 2=redelijk/voldoende, 3=goed/uitstekend). Wanneer een bepaald deelcriterium op een school totaal afwezig of matig van toepassing was, krijgt de school op dat deelcriterium de score 1. Als een school bijvoorbeeld niets doet aan systematische kwaliteitscontrole is op dat onderdeel de score 1 gegeven. Wanneer een school wel in zekere zin aan een bepaald deelcriterium voldoet, maar dit nog duidelijk moet verbeteren ten aanzien van de criteria voor excellente scholen, volgt het oordeel 2. Deze score wordt dus in alle gevallen gegeven als een school deels aan het deelcriterium voldoet, maar wel zal moeten verbeteren om excellent te zijn. De school zal alleen een score 3 krijgen op een bepaald deelcriterium als de school geheel aan het deelcriterium voldoet of zeer concrete beleidsplannen heeft liggen om op dat deelcriterium op korte termijn zeer goed te gaan scoren.

Deze scores per deelcriterium zijn vervolgens samen genomen om tot een oordeel te komen op de vijf hoofdcriteria zoals deze uit de literatuur naar voren zijn gekomen. Deze omzetting is gedaan door het gemiddelde over de deelcriteria van dat criterium te nemen. Ook deze scores zijn gegeven op een driepuntschaal met dezelfde betekenis als eerder genoemd.

Het zou goed geweest zijn als het scoren van de reacties van de geïnterviewden met de criteria voor excellente scholen door meerdere onderzoekers gedaan zou zijn. Dit zou een hogere validiteit opleveren. Helaas was hier binnen de gestelde tijd geen mogelijkheid voor.

Procedure

Aan alle respondenten is vooraf duidelijk gemaakt dat het onderzoek anoniem is. Hiermee is getracht te voorkomen dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden zouden geven.

De interviews hadden het karakter van een open gesprek, waarin de respondent voornamelijk gestimuleerd werd zo veel mogelijk informatie over de school te geven. Hierbij is alleen gestuurd waar nodig om alle opgestelde vragen aan bod te laten komen. Daarbij was de respondent vrij om belangrijke punten aan te dragen.

Resultaten

Elke school is beoordeeld op basis van de vijf criteria die uit de literatuurstudie zijn voortgekomen. Het oordeel is geveld door de onderzoeker aan de hand van de eerder beschreven richtlijnen voor de

Wanneer is een VO-school excellent?

8

score 1,2 en 3 op basis van de antwoorden van de respondenten. De scholen zijn beoordeeld op het niveau van de criteria waarbij de verschillende deelcriteria de aandachtspunten vormden.

Onderstaand vindt u de beoordelingstabel met daarin de score per school. Om de anonimiteit te waarborgen, zal per school slechts een korte typering gegeven worden. School A is een brede Rooms-katholieke scholengemeenschap in een middelgrote stad. School B is een brede gereformeerde scholengemeenschap in een middelgrote stad. School C is een brede openbare scholengemeenschap in een kleine stad. School D is een categoriaal gymnasium in een grote stad.

Tabel 1

Beoordeling scholen

School	A	B	C	D	Gem.
Schoolcultuur en profilering	3	3	1	3	2,5
Heeft de school een sterke schoolcultuur en wordt deze voldoende naar voren gebracht?					
Doelen stellen	2	2	2	2	2
Stelt de school hoge en duidelijke doelen vast voor het eigen functioneren en wordt gecontroleerd of de doelen zijn behaald?					
Schoolleiding	3	2	2	3	2,5
Past de wijze van leidinggeven bij de school? Geeft de schoolleiding op een adequate manier leiding?					
Contacten	2	2	2	3	2,25
Heeft de school voldoende contact met andere scholen en bedrijven in de omgeving?					
Stabiliteit	3	2	2	3	2,5
Behaalt de school langere tijd goede resultaten? Is er sprake van systematische kwaliteitscontrole?					
Totaal gemiddeld	2,6	2,2	1,8	2,8	2,35

Wanneer men er vanuit gaat dat score 2 per criterium gemiddeld is, is uit de tabel af te lezen dat school B en C ongeveer gemiddeld scoren met hun totaal gemiddelde scores van 2,2 en 1,8. School A en D scoren echter wat hoger dan gemiddeld met 2,6 en 2,8, maar niet op elk criterium de maximale score van 3. Op de Trouw kwaliteitskaart (Trouw, 2006) scoort school A ongeveer gemiddeld, school B scoort op de kwaliteitskaart iets boven gemiddeld, school C scoort op de kwaliteitskaart iets onder gemiddeld en school D scoort op de kwaliteitskaart een behoorlijk stuk boven gemiddeld. Deze bevindingen komen behoorlijk overeen met de beoordeling op basis van de criteria voor een excellente school zoals hiervoor beschreven, met uitzondering van school A die hier duidelijk hoger dan gemiddeld scoort.

Daarnaast zijn de scholen ook te vergelijken op de verschillende criteria. Er valt op dat geen enkele school uitblinkt in het stellen van doelen en het controleren of die doelen daadwerkelijk behaald worden. Op verschillende scholen werden geen duidelijke doelen geformuleerd en wanneer dat wel gebeurde, was er vervolgens geen controle meer. De meeste scholen waren echter wel bezig met beleid op dit punt.

Verder lijkt de schoolcultuur van groot belang bij het uiteindelijke niveau van een school. De twee beste scholen scoren hier maximaal en de school met het laagste gemiddelde scoort hierop minimaal.

Conclusies

De hoofdvraag ‘Aan welke kwaliteitscriteria moeten VO-scholen voldoen om excellent genoemd te worden?’ is allereerst beantwoord met criteria uit de literatuur. Uit de literatuur zijn enkele criteria naar voren gekomen waar excellente scholen aan moeten voldoen. De Inspectie zou deze in de toekomst wellicht kunnen gebruiken om excellente scholen aan te wijzen. Excellente scholen lijken in ieder geval te moeten voldoen aan de volgende voorwaarden. Excellente scholen moeten een sterke schoolcultuur hebben en deze ook zoveel mogelijk naar buiten brengen om zich daarmee duidelijk te profileren. Daarnaast moeten ze hoge doelen stellen aan hun eigen functioneren en resultaten en controleren of deze doelen ook daadwerkelijk behaald worden. Bovendien moet een excellente school

een schoolleiding hebben die goed bij de school past en de school op een adequate manier leidt. De school moet ook voldoende contact hebben met andere scholen en contact hebben met bedrijven, zodat leerlingen ook leren wat er speelt in de wereld buiten de school. Dit kan op het gebied van maatschappelijke stages zijn, maar ook de voorbereiding op de beroepspraktijk valt hieronder. Tot slot moet een excellente school gedurende een langere periode stabiel en op een hoog niveau presteren. Een systeem voor kwaliteitscontrole lijkt hierbij onmisbaar.

De resultaten van het praktijkonderzoek lijken dit vermoeden niet te ontkrachten. Dit onderzoek is echter te kleinschalig opgezet om een valide bevestiging van het onderscheidend vermogen van deze criteria te geven.

De eerste deelvraag betrof de meetbaarheid van de criteria in de praktijk: 'Zijn de criteria uit de literatuur praktisch goed meetbaar op de scholen?'. Over het algemeen is het antwoord op deze vraag 'ja'. De gebruikte onderzoeksmethode is er echter maar een uit vele mogelijkheden. Door middel van gesprekken was een goed oordeel te vellen op deze criteria. Dit blijft echter altijd een methode die gevoelig is voor gebrek aan validiteit. Door de beperkte tijd was het niet mogelijk ook andere experts de antwoorden van de respondenten om te laten zetten in een beoordelingstabel. Daarmee zou deze omzetting meer valide zijn. Daarnaast was er geen mogelijkheid ook andere onderzoeksmethoden te testen om zo te kunnen achterhalen of de criteria ook goed meetbaar zijn met een meer valide onderzoeksmethode.

De tweede deelvraag was: 'Scoren de scholen die op de criteria uit de casestudie excellent scoren, ook vergelijkbaar op de Trouw-kwaliteitskaart (Trouw, 2006)?'. Achteraf is deze deelvraag wellicht niet erg relevant. Geen van de geselecteerde scholen zou namelijk op basis van de Trouw-kwaliteitskaart 'excellent' zijn. De enige geselecteerde school die op de Trouw-kwaliteitskaart excellent scoorde was helaas niet bereid mee te werken aan het onderzoek. Over het algemeen valt wel te zeggen dat de beoordeling op de Trouw-kwaliteitskaart behoorlijk overeen komt met de beoordeling op basis van de opgestelde criteria.

Discussie en aanbevelingen

Zoals eerder kort genoemd zou het onderzoek nog behoorlijk kunnen worden verbeterd op het punt van validiteit. Binnen het tijdsbestek van dit onderzoek was dat helaas niet mogelijk. De zwakke punten op het gebied van validiteit en betrouwbaarheid zijn voornamelijk de beoordeling van de antwoorden van de respondenten uit het praktijkonderzoek, het geringe aantal onderzoeksscholen, het geringe aantal respondenten per school en de eenzijdige onderzoeksmethode waarbij alleen interviews zijn gebruikt.

Bij de gebruikte onderzoeksmethode zou de omzetting van de antwoorden van de respondenten in een beoordelingstabel door meerdere andere experts moeten worden gedaan. Op die manier wordt de willekeur in de beoordeling veel beter ondervangen. Wanneer wordt overwogen de gevonden criteria werkelijk te gaan gebruiken zal een uitgebreidere analyse op de scholen noodzakelijk zijn met behulp van meerdere onderzoeksmethoden. Op basis van één of twee gesprekken per school blijft het beeld vrij beperkt. Het onderzoek zou dan meer vergelijkbaar moeten zijn met een regulier inspectiebezoek waarbij observaties en gesprekken met alle geledingen plaatsvinden. Een belangrijk aspect wat nu niet in het onderzoek betrokken is, zou dan veel beter onderzocht kunnen worden, namelijk de leerprestaties van de leerlingen binnen hun mogelijkheden. Janssens (2006) noemt dit als aandachtspunt van een goede school en ook in de voor dit onderzoek opgestelde definitie van Mortimore (1991, in Creese & Earley, 1999) en Pang (1998) kwam dit aspect naar voren. Binnen dit beperkte onderzoek is wel gelet op de prestaties, maar er was weinig ruimte en mogelijkheid ook de verwachte leerprestaties in de beoordeling te betrekken. Dit is enkel gedaan op grond van de indicatie die leerlingen bij binnenkomst op de school hadden. Dit bleek bij het praktijkonderzoek een te beperkte methode, omdat de indicatie vaak dubbel is (HAVO-VWO) en omdat de manier van indiceren per gemeente behoorlijk kan verschillen.

Ook zal er nagedacht moeten worden hoe de manier van het beoordelen van excellente scholen ingepast kan worden in de ontwikkeling richting meer zelfevaluatie (Onderwijsinspectie, 2002). Zoals de beoordeling binnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden is deze niet te gebruiken in een situatie

waarbij de school zichzelf beoordeeld. Wanneer het onderzoek naar deze beoordelingsmethode in een volgend stadium is zal daar zeker nog de nodige aandacht aan geschonken moeten worden.

Daarnaast zouden meer scholen in het vervolgonderzoek betrokken kunnen worden waardoor de generaliseerbaarheid toeneemt. Een praktijkonderzoek op vier scholen kan een eerste indicatie zijn van de werking van een nieuwe beoordeling, maar kan zeker niet de enige wetenschappelijke basis vormen. Daarvoor zouden zoveel scholen onderzocht moeten worden dat er een representatief beeld van alle vo-scholen in Nederland kan worden gevormd.

Ook de kern van dit onderzoek behoeft nog de nodige aandacht in vervolgonderzoek. Het is de bedoeling dat in de toekomst beter onderscheid gemaakt kan worden tussen gewoon goede scholen en werkelijk excellente scholen. Doordat de praktijkstudie te beperkt was is op dit moment nog niet te zeggen of deze criteria dat onderscheid ook werkelijk maken. Daarvoor zouden meerdere mogelijk excellente scholen en meerdere goede scholen onderzocht moeten worden. De vraag is of deze criteria dan werkelijk alle goede scholen als zodanig beoordelen en de excellente scholen werkelijk het predikaat 'excellent' toebedelen. Dit is een behoorlijk essentiële vraag gezien de insteek van de Inspectie bij dit onderzoek. De Inspectie is niet op zoek naar een nieuwe manier van beoordelen van alle scholen, maar juist naar een manier waarop het specifieke onderscheid tussen goede en excellente scholen gemaakt kan worden.

Tot slot vallen uiteraard vraagtekens te zetten bij de reikwijdte van de gevonden beoordelingscriteria. Deze criteria zijn weliswaar gebaseerd op een breed spectrum aan literatuur en er is getracht hierin zo compleet mogelijk te zijn, maar wellicht zijn er nog veel meer criteria waarop gelet zou moeten worden bij de beoordeling van excellente scholen die over het hoofd zijn gezien of nog niet voldoende zijn onderbouwd in de literatuur.

Kortom, het onderzoek in het kader van excellente scholen bevindt zich in een beginstadium. Een eerste stap is gezet om vanuit literatuur tot criteria te komen waar excellente scholen goed op scoren en deze eerste stap lijkt geslaagd. Het praktijkonderzoek is echter te gering geweest om duidelijke conclusies uit te trekken. Om werkelijk tot een eerlijke beoordeling te komen zal daarom nog veel onderzoek gedaan moeten worden, zowel vanuit literatuur als vanuit de praktijk.

Referenties

- Beare, H., Caldwell, B. J. & Millikan, R. H. (1989). *Creating an excellent school*. Londen en New York: Routledge.
- Creese, M. & Earley, P. (1999). *Improving schools and governing bodies*. Londen en New York: Routledge.
- Deckers, J. & Jacobs, J. (1994). *Zelfevaluatie en visitatie, instrumenten voor kwaliteitszorg in de autonome school*. Houten: Educatieve partners Nederland bv.
- Holmes, M., Leithwood, K. A. & Musella, D. F. (1989). *Educational policy for effective schools*. Toronto: The Ontario institute for studies in education.
- Janssens, F.J.G. (2006). *De inspectie komt op bezoek*. Alphen a/d Rijn: Kluwer.
- Ng, P. T. (2003). *The Singapore school and the school excellence model*. Kluwer academic publishers.
- Onderwijsinspectie (2002). *Toezichtkader voortgezet onderwijs*. Utrecht. [digitale versie].
- Pang, N. S. K. (1998). *Organizational cultures of excellent schools in Hong Kong*. [digitale versie].
- Scheerens, J. (1997). Conceptual models and theory-embedded principles on effective schooling. *School effectiveness and school improvement*, 8:3, 269-310.
- Scheerens, J. & Bosker, R. (1997). *The foundations of educational effectiveness*. Redwood books Ltd.
- Scheerens, J. & Van Praag, B. M. S. (1998). *Micro-economic theory and educational effectiveness*. Enschede: Universiteit Twente.
- Sikkes, R. (1998). *Het kwaliteitsoffensief, het resultaat telt*. Houten: EPN b.v.
- Teelken, C., Driessen, G. & Smit, F. (2005). *Frictions between formal education policy and actual school choice: case studies in an international comparative perspective*. Springer. [digitale versie].
- The national commission on excellence in education (1983). *A nation at risk*. Washington: U.S. department of education.
- Timar, T. B. & Kirp, D. L. (1988). *Managing educational excellence*. New York: The falmer press.
- Trouw (2006). *Schoolprestaties 2006*. Verkregen op juni 23, 2007 via http://www.trouw.nl/deverdieping/opvoeding_onderwijs/article561704.ece
- Visscher, A. J. (1999). *Managing schools towards high performance and linking school management theory tot the school effectiveness knowledge base*. Meppel: Krips.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research. Design and methods*. Thousand oaks: Sage publications.